

- Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
 Proventuque oneret fulcos, atque horrea vincat.
 Venit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis:
 520 Glande sues lati redeunt: dant arbura silvæ:
 Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
 Mitis in apricis coquirit vindemia faxis.
 Interea dulces pendunt circum oscula nati:
 Casta pudicitiam servat domus: ubera vaccæ
 525 Lactea demittunt: pinguesque in gramine læto
 Inter se adversis luctantur cornibus hœdi.
 Ipse dies agitat fœtos: fufusque per herbam,
 Ignis ubi in medio, & focii cratera coronant,
 Te libans, Lenææ, vocat; pecorisque magistris
 530 Velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
 Corporaque agresti nudat prædura palæstra.
 Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
 Hanc Remus & frater: sic fortis Etruria crevit;
 Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma.
 535 Septemque una sibi muro circumdedit arces.

Ante

vel fœtu pecorum, vel manipulis spicarum Cerealis: & oneret fulcos proventu, & superet horrea: Postquam hyem. venit, ultra Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci segnati glandibus: sive præsent poma silvestria: & autumnus suppeditat varios fœtus: & alte vaccom dulces coquuntur in aperis collibus. Interea dulces nati pendunt circa ore; casta domus servat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: & pingues hœdi in herba fertili versantur invicem oppositi cornibus. Ipse agricola celebrat dies fœtos: & stratus in herba, ubi ignis est in medio, & ubi focii implent pocula, te invocant, o Bacche, vinum effundens tibi: & proponit custoditus gregis certamina celeris jaculi in ulmo, & nudat robusta corum corpora ad luctam rusticam. Sic instituerunt vitam olim antiqui Sabini, sic Remus, & frater ejus Romulus: sic crevit generosa Tuscia: atque adeo Roma evasit pulcherrima mundi, & una circumcinxit sibi muris septem montes.

N O T Æ.

517. Cerealis mergite culmi.) Hæc merges, plenitudinem quamdam significat. Citatque Horatius: *Repsit de apricis torcularibus onera.*
 518. Proventuque oneret dictæ, non longe ab lthimo Peloponnesiaco, ferax oleis. Trapetis, five trapeum mola est, five torcular olei.
 520. Arbura.) Proprie sunt fructus arbuti, arboris, Ital. corbezzolo, de qua Ec. 3.82. Hic torte probaccis omnibus silvestribus ulurpantur.
 522. Mitis in apricis, &c.) Maturefcit Solis ardore. De loco aprico, id est, Soli expofito, vide Ecl. 9. 49.
 523. Circum oscula.) Circa os pendunt; ab ore pendunt. Osculum enim, non temper basium, sed magis proprie ipsum os significat, Æn. 1. 260.
 528. Cratera coronant.) Non coronant floribus, sed vino: quod ad summam ulque poculi oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus l. 13. ex Aristotele, in *de re vest.* *περαταίοιο μὲν τὰς βίβλις, ἀπὸ τῆς ἀνακτὸς ἔστι. Νίθι μὲν τὸ μὲν τὸ ἐφευδόμενον Διὶ, sed integra & persicilla: plenum vero perfectum est: coronare autem, S. Sabina; Esquilinus; monte di S. Maria Mag-*

- Ante etiam sceptrum Dictæ regis, & ante
 Impia quam cælis gens est epulata juvenis,
 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
 Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
 540 Impositos duris crepitare incudibus enses.
 Sed nos immensum spatium confecimus æquor,
 Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

Aureus quoque Saturnus dacebat hanc vitam in terris, ante imperium Jovis Cretenfis, & antequam scelerati homines vescerentur occisâ bobus. Nondum etiam homines audierant inflari tubas, nondum gladios sonare impositos duris incudibus. Sed nos decurimus campum immensum longitudine, & jam tempus est liberare jugo fumantia colla eorum.

N O T Æ.

Magiore: Viminalis denique; quibus duo additi deinceps fuerunt, Janiculus collis, Montorio; & Vaticanus. est. aurea ætate; cum homines nondum animalium carne, sed folis terræ fructibus vescerentur. De Saturno, & aurea ætate, Ecl. 4. 6. 536. Dictæ regis, & ante Impia quam, &c.) 541. Sed nos, &c.) Hunc librum, ut priores, allegoria terminat ab equis petita. Æquor hic est campus. Æn. 2. 786.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM LIBER III.

ARGUMENTUM.

EXORDIUM tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo & pecorum passioni præsent: deinde laudes Octaviani: denique invitationem Mæcenatis, cujus jussu susceptum id operis fuisse, rursus restatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes distincte. I. Agit de bobus & equis. II. De ovibus & capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infestis; nempe serpentibus, scabiæ, febri, ac peste: que pestis descriptio epitogi locum obtinet. Sparsæ sunt præterea toto libro fusores, oblectationis causa, descriptio, quasi quedam diverticula. Talis est descriptio cursus equestris, v. 103. Alti five æstri, v. 147. Taurorum amantium, v. 217. Purliarum amoris, v. 242. Scabiæ hœmisi, v. 349.

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso: vos, silva, amicisque Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Eurythea durum,
Aut illaudati nescit Bufridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acet equis? Tentanda via est, qua me quibque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

10 Pri-

INTERPRETATIO.

Te etiam cantabo, o magna Pales; & te, o pastor memorabilis ob Amphrysum; & vos, o silva, & summa Lycæi. Cætera omnia argumenta, quæ deliciare possent animos otiosos, iam pertractata sunt. Quis nescit aut Eurytheum ferocem, aut altera infamis Bufridi? Cui non dictus est Hylas puer, & Delos Latonia; & Pelops notabilis humero eburneo, ac puerus artis equæstris? Tentanda est mihi via, qua possim atollere me etiam et terra, & victor volare per ora hominum.

Ego

NOTÆ.

1. Te quoque, magna Pales.) Dea pastorum & pabuli, cui sacra lacte fiebant: & festa celebrabantur Pallia, 12. Kal. Maii: quo die Romulus urbem fundavit.

2. Pastor ab Amphryso.) Amphrysum fluvium Theſſaliam: ubi Apollo greges pavit Admeti regis, vel ipſius regis amore captus, juxta Callimachum in hymno, vel juxta alios, eundem adductus in hymno, vel juxta alios, eundem adductus in servitute a Jove preter interfectos Cyclops, qui fulmina Jovi fabricaverant ad occidendum, vel Phætonia, vel Æſculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur memorandus ab Amphryso: id est, ob Amphrysum, quia ob operam ejus in ripis Admeto exhibitam dictus est Apollo Nominus, a nomo pastorem.

Silva, amneque Lycæi.) Loca quælibet paucis abundantia: quales sunt in Arcadia silva, amneque Lycæi montis, Ecl. 10. 15.

4. Eurythea.) Mycenarum regem: qui Junonis odio obsequens, Herculem oraculi jussu sibi libidinum, difficillimis periculis obicit: e quibus evasit victor. De Hercule, Æn. 8. 287.

5. Illaudati Bufridis aras.) Regis Ægypti, qui cum hostes ad aras immolaret, ad eas ipsas cum hostibus ad aras immolaret, ad eas ipsas cum hostibus ad aras immolaret, ad eas ipsas cum hostibus ad aras immolaret.

6. Hylas.) Latonia Delos.) Hylas, puer dilectus Herculi, Ecl. 6. 43. Latonia, Cæsi Titaris filia, a Jove compressa, Ecl. 3. 67. Delos, insula maris Ægei, ubi Latona Dianam & Apollinem enixa est. Æn. 3. 74.

7. Hippodameque.) vel Hippodamia, filia Oenoniam regis Elisidis & Pifarum; qui cum ex oraculo se a genero occidendum esse accepisset: equis confusus velocissimis, qui ex tortorem statu creati erant, curule certamen silvarum propositit, ea lege, ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem subiret. Igitur tredecim vicis & oculis, Pelops Myrtilium Oenoniam aurigam pretio corripuit, ut cursum fragilem axem subjugeretur, aut obtinem axi non adiceret. Quo pacto Oenoniam e curru concidit, membrique colla collisis mortuus est. Pelops Hippodamia poësis, Myrtilum perfidiæ mercedem contumeliosus exitentem, in Ægeum mare præcipitum dedit, cujus illa pars ideo Myrtilionem mare dicta est.

Pelops pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: qui cum Deos exceperit hospitio, eorumque nomen explorare velle, sum hunc filium suis epulandum dedit, a cuius escu ceteri abstinent, & excepta Cerere, quæ humerum ejus abstulit. Juppiter cum sulcitavit, humerumque ei restituit eburneo: Tantalus ob id scelus perpetua sitis fame in inferis cruciatus fingitur, presentibus epulis coactus abstinent. Pelops deinde non Elide tantum, sed tota peninsula perivit, eam suo nomine Peloponnesum vocavit.

10. Primus ego in patriam, &c.) Certe hanc laudem prius dederat Ennio Lucret. l. 1. l. 117. Ennius uti nosse cecinit, qui primus amonio detulit ex Helicone peregrinae coronam, per gentes Italas, &c. Igitur non significat Virgilius se primum omnium Græcos Musas deduciturum in Italiam, sed in agrum Mantuanum.

11. Aonia vertice,) Helicone, monte Beoticiæ, quæ Aonia prius dicta, Ecl. 6. 65. De Musis, Ecl. 3. 60.

12. Primus Idumæas, &c.) Id est, nobiles pal-

Primus ego in patriam mecum (modo vita superfit)
Aonio rediens deducam vertice Musas.
Et turis Idumæas referam tibi, Mantua, palmas:
Præter in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina curus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucoſque Moloreſi,

20 Cur-

Ego primus rediens a Bœotiis montibus deducam tecum Musas in patriam, dummodo vita daret mihi, Primus reportabo tibi palmas Idumæas, o Mantua: & ædificato in campo viridi templum et marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius erat lentus flexibus, & tegi marginem riparum tenera arundine. In medio templo mihi erit Cæsar, & templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, & spectabilis purpura Tyria, impellam juxta fluvium centum curus actos quatuor equis. Omnis Græcia relinquetur Alpheum, & silvas Moloreſi.

mæo

NOTÆ.

palmas: quales nascuntur in Idume, sive Idumæa, Syriæ regione, ab Edom, filio Esau, sic dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: quia sua præmia referebant patrias in civitates: in quas triumphali pompa invadebantur, fruebanturque deinceps vestigialibus totam in vitam et republica constituit.

15. Mincius.) Fluvius Mantuanum alluens, Menzo, Ecl. 7. 13.

16. In medio, &c.) Promittit multa in honorem Octaviani. I. Templum. II. Ludos Olympicos, & Nemeæos. Græco more. III. Supplicationem cum Draconis status. IV. Sacrificia. V. Ludos theatralis. VI. Trophæa, imagines, & status.

17. Victor ego, & Tyrio, &c.) Victor poterat omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco. Romano quidem, juxta quem victores purpura vestiti quadrigis instructi triumphabant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite gestabant: unde supra dixit, referam tibi, Mantua, palmas: & infra v. 21. Ipse caput tonde solis ornatus olivæ, &c. De Tyrio ostro, sive purpura, G. 2. 506.

Ad flumina.) Veteri instituto: nam ante Circeum fabricam, in litore fluminis Circesis agitabatur; in altero latere positus gladius, ut ab utraque parte esset ignavia præstans periculum, inquit Servius. Vide Æn. 5. 288.

19. 20. Cuncta mihi, &c.) Significat venturam esse Græciam ad suos ludos, patriis contemptis, quasi vicioribus. Quatuor autem erant in Græcia ludi, sive certamina insignia: Olympia, Pythia, Isthmia, & Nemeæa. I. Olympia, instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis, postquam Hercules Augæam regem Elidis occidisset: frandus ab eo mercede pacta propter stabulum a triginta annorum fimo repurgatum. Victores corona donabantur ex oleastro, vel olea. Conſabant autem ludi illi pentathlo, sive quinquuplici certamine, cestu, cursu, saltu, disco, & palæstra: durabantque quinque dies, & quarto quoque anno celebrabantur: unde spatia quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, Olympiades appellata sunt. II. Pythia: fiebant in Pythio, Mædoniæ loco: in honorem Apollinis, ob eadem Pythonis serpentes: unde Apollo Pæan dicitur est, a pæan ferre, quod sagittis serpentes percussisset: indeque carmen in ipsius & ceterorum deinde Deorum laudem vocatur hic pæan. Coronabantur victores lauro. III. Isthmia, in honorem Neptuni, a Theſco Atheniensium rege instituta, in faucibus Isthmi Corinthiaci. Corona dabatur e pinu. IV. Nemeæa, edebantur in honorem Herculis, ob eadem leonem ab eo interfectum in silva Nemeæa, prope Cleonas, urbem Achaiæ, in Peloponneso. Corona erat ex apio. Præterea ludos omnibus victores palmam manu gestabant. Virgilius per Alpheum, Elisidis in Peloponneso fluvium, prope Olympiam

20 Caribus & crudo decernet Græcia cælu.
 Ipse caput toncæ foliis ornatus olivæ
 Dona feram. Jam nunc solemnem ducere pompas
 Ad delubra juvat, cætosque videre juvencos:
 25 Purpurea intexti tollant aula Britanni.
 In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
 Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini:
 Atque hic undantem bello, magnamque fluentem
 Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
 30 Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,

Fi.

meo jussu certabit cæsu, & duro cæsu. Ego decoratus frondibus toncæ oleæ circa caput, pronam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templum solemnem pompas, & videre mactatas victimas: vel videre, quomodo scena mutetur convorsa facie, & quomodo Britanni intexti attollant aula purpurea. In portis templi sculptam in auro & solido ebore pugnam Indorum, & bella victoris Romuli: ibidemque sculptam Nilum agitantem clasibus, & longe fluentem, & columnas extructas ex ære navium captarum. Adjiciam urbes Asiæ expugnatas, & Armenios fugatos, & Par-

NOTÆ.

piam urbem, certamina intelligit Olympica, quæ ibi committebantur. Per lucos Molorebi, certamina Nemeæ. Molorebus enim pastor fuit in agro Ciconæo, hospes Hercules, cujus in gratiam Hercules Iconem Nemeæum vix Ciconæum interfecit. Certamina alia sub his diebus complectitur.

20. Cæsu. Chirothece quædam species est, e coriobubulo, eoque crudo: quo pugiles manus & brachia ad pugnam armabant. Æ. s. 401.

21. Toncæ. Conciis foliis apte compositæ.

22. Ducere Pompas. Pompeæ erant imagines Deorum impostæ ferulis; & alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad ostentationem coram populo ducebantur: præcipue in Circensibus. Nomen a pompe; hoc autem a pompeo, de quo, deinde, transtiberio. De pompa illa Circensium antiquæ ferret. Æ. s. 17.

23. Prima loco feruntur Victoria pennis, &c. Tum Neptunus, Mars, Phæbus, Minerva, Ceres, &c.

24. Vel scena, ut &c. Scena, frons est theatri, seu pars theatri adversâ spectantibus: quæ aulæis, velis, aliisque ornamentis decorata, adores tegit atque inumbrat: æni umbraculum, a tene umbra, G. 2. 381. Scena aurem illa hebat, aut vestalibus, aut ductilibus. Vestalibus, cum subito machinis quibusdam, ut præcipit Vitruvius, triangulis tota verbebat, aliamque picturæ faciem offerebat. Ductilibus, cum evolutis velis & aulæis, picturæ facies interior nudabatur. Utrunque exprimit Virgilius.

25. Intexti tollant aula Britanni. Singulæ voces egent explanatione. L. Aula: vela intacta, perperatamata, dicta sunt ab aula Atrali, Pergami regis distissimi, qui populum Romanum hæredem reliquit: primitque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores,

ex Plinio l. 8. 48. unde Atalica & Babylonica aula vesseque memorantur. II. Britanni, nunc Angli & Scoti. Non ab Octaviano videri sunt, ut vult Servius, sed a Julio Cæsare: qui ex continenti Gallia bis in eorum insulam navigavit: duabusque victoriis se bene gesta, & acceptis obsequiis, magnum servorum numerum, ac prædam reportavit juxta Strabonem l. 4. Ex iis igitur Julii mancipiis puro multis officiis theatralibus additis esse: de quibus, ut illo tempore passim notis, hic sermo est. III. Intexti. Nempe quia Julii victoriæ in ipsis aulæis depictæ erant, & inter eas, fortasse Britannica: unde portabant vela sidem Britanni qui in velis ære picti videbantur.

26. Elephanto. De ebore, cui dens est elephantis, G. 1. 17.

27. Gangaridum, &c. Quirini, &c. Gangaridis, gens Indica circa Gangem. Quirini: Octavianus: qui quasi alcer Romulus, & alter conditor Romæ habitus est. Romulus aurem Quirinus dictus est a quir, quæ Sabinozum lingua hastam significat, quæ semper instructus pingitur Romulus. Certum est agitantem fuisse in senatu, Romuli-næ, an Augusti nomine Octavianus donaretur. Sed per hæc certum est, neque id contigit, nisi an. U. C. 727. annis post edita Georgica circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos esse. Igitur appellatur a Virgilio Quirinus, non publica auctoritate, sed privata adulatione. Gangaridum vero victor, quia M. Antonii victor: qui ipse dolo Armenios, Ventidio duces, & Parrhos vicerat: Indos vero, Arabes, aliisque Asiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris jam peritissis attestum esse.

Fidentemque fuga Parthum versilque sagittis:
 Et duo rapta manu diverso ex hoste trophæa,
 Bisque triumphatas utroque ab litore gentes.
 Stabant & Parii lapides, spirantia signa,
 35 Afaraci proles, demisique ab Jove gentis
 Nomina, Troisque parens, & Troæ Cynthius auctor.
 Invidia infelix furias amnemque severum
 Cocyti metuet, torroisque Ixionis angues,
 Immanemque rotam, & non exsuperabile faxum.
 40 Interea Dryadum silvas saltusque sequamur
 Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia iussa.

Te

& Parthos confidentes fugæ ac sagittis retro jactis, & spolia bis rapta manu ex diverso hostibus, & populos bis victos in utroque mari. Erunt quoque statuae e marmore Paro, simulacra prope animata, solotes Afaraci, & heros familie deduce a Jove, & Troas pater Afaraci, & Apollo munitor Troæ. Invidia infelix timebit furias, & ferocem fluvium Cocyti, & torroto serpentes Ixionis, & rotam immensam, & rupem Sisyphi insuperabilem. Interea subeamus silvas Dryadum, & saltus inaccessos, subeamus tua mandata, o Mæcenas, non sane facillia. Ant.

NOTÆ.

28. Magnamque fluentem Nilum. Nomen scindit se familia duas in partes, per duos pro adverso, sic Æn. 7. 399. Torruumque repente clamat, &c. De Nilo Egypto flumine, genuit Laomedontem, hic Priamum. Afaraci vero habuit Capyn, hic Anchisen. Ex Alexandrinam, de M. Antonio & Cleopatra ab Octaviano relatum, anno U. C. 724.

29. Navali surgentes, &c. Octavianus e rostris æreis Egyptiarum navium, dicitur 3. Troæ incerta exiitruxit, regnante Laomedonte. Vide G. 1. 502.

30. 31. Niphaten, Fidentemque, &c. Per Niphaten Armenia montem, Armenios ipsos intelligit: per montem, populos montis incolas. Sic Æn. 10. 13. Alpes immittet aquar: id est, populos Alpinoz. De Parthis, diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus diei postie vicisse Armenios & Parthos, vide supra in nota ad v. 27.

32. 33. Et duo rapta. Bisque triumphatas, &c. Omnes explicant adversum hostem, de Gangaridis & Britannis; utrumque litus: de orientali, in quo sunt Gangaridas; & occidentali, in quo sunt Britanni. Sed male, liquidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Asiaticis Africanisque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de gemina clade, qua M. Antonium affectit: prima ad Actium Epiri promontorium, in Eumæo litore: altera ad Alexandriam, in Africano litore. Rapta manus. Vocat utrumque bellum ab Octaviano non per legatos, ut bella fore cetera; sed proprio Marte propria manu, gestum esse.

34. Parii lapides. Marmora candida e Paro insula, quæ una est e Cycladibus in mari Ægeo.

35. Afaraci proles, &c. Gentis Julæ feriem & originem indicat. Hic autem fuit ordo. Jupiter: Dardanus, Jovis filius ex Eleära Atlantis filia: Erichonius: Troas. Hic

36. Troæ Cynthius auctor. Apollo natus in insula Delo, ubi mons est Cynthus, Ecl. 6. 3. Troæ incerta exiitruxit, regnante Laomedonte. Vide G. 1. 502.

37. Invidia, &c. Eorum supplicium notat, qui Octavianum laudibus obtrebant: quales multi ad id usque tempus fuerant, e veteribus Sexti Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38. Cocyti, &c. Inferorum fluvium e Styge profluentem, a novis genere, Æncl. 6. 323.

39. Ixionis angues. Ixion, Phlegæa Lapitharum in Thessalia regis filius: cum ob eadem foceri sui Deionæ inexpectabilem vagaretur, assumptusque in caelum, & expulso a Jove esset: Junionis amore percutus, ex nube, quam et Jupiter pro Junone obtulerat, Centauros genuit. Apud homines deinde cum duos & Junonis amores quæsi verinos iactaret, summe decessit ad inferos, ibique tortis anguibz alligatus est rota, cujus perpetuo circumfactu torquetur.

40. Dryadum, &c. Silyphi supplicium significat. Is filius Æoli, cum Atticam latrocinis infestaret, ocellus est a Theseo Athenarum rege: cujus in gratiam finire Græci, Silyphum apud inferos huic addidit penæ: ut in montis verticem faxum provolvat, & continuo inde gravitate sua devolutum revolvat.

41. Mæcenas, &c. In argumento Geor. 43. 16.

Te sine nil altum mens inchoat: en age, fegnes
 Rumpe moras: vocat ingenti clamore Citharon,
 Taygetique canes, domitrixque Epidaurus æquorum:
 45 Et vox assensu nemorum ingeninata remugit.
 Mox tamen ardentem accingat dicere pugnas
 Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
 Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
 Seu quis, Olympiææ miratus præmia palmæ,
 50 Palfcit equos, seu quis forte ad aratra juuencos,
 Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
 Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
 Et erurum tenuis a mento palearia pendet.
 Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
 55 Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
 Nec mihi displiceat maculis insignis & albo,
 Aut juga detrectans, interdumque aspera cornu,
 Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
 Et gradiens ima versit vestigia cauda.
 60. Ætas Lucinam iustoque pati hymenæos
 Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
 Cætera nec fortæ hæbilis, nec fortis aratrix,
 Interea, superat gregibus dum læta iuventus,

Solve

Animus meus nihil altum incipit sine te. Eia vero amputemus pigras moras: Citharon vocat nos magno clamore, & canes Taygeti, & Epidaurus domitrix æquorum; & vox retocat multiplicata repercussu silvarum. Paulo post tamen aggrediar celebrare animosa bella Oæciæ, & Janna præparare nomen ejus per tot annos, quot annis Oæciæ bella distat a primo ortu Tithoni. Sic aliquis alii equos, ædificans præmia victorie Olympiææ; sic alius aut robustos boves ad arationem; eligat præsertim corpora matrum. Optima est figura terribilis vacæ, cui caput est deformis, cui collum est magnum, & cui pelles pendunt a mento usque ad crura: cui præterea latus longum est sine modo, & omnia magna: pes etiam, & aures hirtæ sub cornibus inflexis. Nec displicebit mihi vacca notata maculis albis, aut que fugit jugum, & alveoand cornibus petit, & facie similis est tauro: & que tota alba est, & ambulans verrit vestigia parte extrema caudæ. Ætas subeundi legitimum conjugium, & labores partus, sunt ante decem annos, & incipit post quatuor: reliqua ætas, nec apta est generationi, nec commoda agriculturæ. Interea dum læta iuventus viget in armentis,

N O T Æ

43. Vocat ingenti, &c.) Dicit se vocari eas in regiones, quæ abundant iis animalibus, quorum culturam hoc libro docturus est. Citharon.) Mons Bœotie, que regio a bove nomen habuit; ut didum est Ecl. 6. 65. & a Juvenali, Sat. 10. 50. Vervecum patria nominatur.
 44. Taygetus.) Mons in Laconia prope Spartam; venatu insignis, atque adeo canibus. Epidaurus.) Urbs multiplex hujus nominis: hæc in Peloponneso est, in Argia regione, ad orientale litus, ubi colebatur Æsculapius. E tota Argia ferax æquorum fuit, unde laudantur eo nomine Mycenæ: urbs eiusdem regionis, v. 121. Et patriam Epiram referat, forteque Mycenæ.
 45. Mox tamen, &c.) Promittere videtur Æneida, qua ad gentis Juliz laudem conscripta est, continere passim laudes Cæsaris Octavianiani. Accingam.) Suscipiam. Translatio est ab iis, qui aliquid facturi vellem altius cingunt, ne laciniis desluentibus impediatur.
 48. Tithoni.) Vel Tithonus est ille, Laome-

dontis aut frater, aut filius, ab Aurora dilectus, de quo G. r. 249. Vel juxta Servium & Eustathium, Sol, qui Tithonus eodem modo dicitur, quo dicitur quoque Titan: nempe a trahendo, quia lucem undequaque extendit. Tithonus enim Auroræ distabat ab Octaviano mille dumtaxat annis; Sol tota mundi ætate, qui primus adeo quadam æternitate, quam videtur Octaviano polliceri Virgilius.
 49. Seu quis Olympiææ, &c.) I. PARS. De equis, & bobus. Continetur præcepta quatuor.
 I. De cognoscenda optima forma vacæ, v. 51. equi, v. 73. II. De delictis admittendorum, & stalloni, v. 95. & equarum ad admittendum, v. 129. quæ etiam tauris & vaccis accommodari possunt. III. De cura æquarum gravidarum, v. 140. IV. De cura & institutione vitulorum, v. 157. & equalorum, v. 179.
 52. Turpe caput.) Deforme propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, νεκρὰ κρῶδα, lapis impudens, Iliad. 4. 521. & alibi.

Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
 65 Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
 Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
 Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus:
 Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
 Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
 70 Semper enim refice: ac, ne post amissa requiras,
 Atveni, & sobolem armento fortire quotannis.
 Nec non & pecori est idem delectus equino.
 Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,
 Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
 75 Continuo pecoris generosi pullus in arvis
 Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
 Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
 Audet, & ignoto sese committere ponti:
 Nec vanos horret strepitus, Illi ardua cervix,
 80 Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga;
 Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
 Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
 Et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
 Stare loco nescit; micat auribus, & tremat artus,
 85 Collectumque premens volvit sub naribus ignem.

Densa

da licentiam maribus, & cito immitte pecora ad coitum, & propaga progeniem aliam ex alia per generationem. Optima quæque dies vitæ prima elabitur miseris mortalibus: morbi succedunt, & multa senectus; & labor, & severitas duræ mortis eos rapit. Erunt semper aliquæ pecudes, quarum voles mutare corpora; igitur semper repara armentum: & ne postea desideres ea que amiseris, præveni dammum, & substitue armento prolem novam singulis annis. Similiter necessarius est armento equorum delectus idem. Tu modo adhibe præcipuum curam circa eos, quos statim seponere ad propagationem armenti: iam inde a teneris eorum ætate. Statim pullus generosi pecoris alte incedit per campos, & flexibilibus crure sedit gradum. Primus audet ingredi vitam, & explorare furivos tumentes, & exponere sese ponti incognito: nec timet strepitus manes. Collum habet elatum, caput acutum, ventrem substernitum, terga carnosa, pectus robustum eminet in toris. Boni sunt badi, & glauci; color est pessimus albis, & gilvi. Si autem arma aliqua longe sonuerunt, non potest consistere in loco: arrigit aures, & tremis membris, & volvit sub naribus collectum calorem, cum coereus. Crines

N O T Æ

56. Maculis insignis & albo.) Maculis albis: tumentes: ut in robustioribus corporibus videre est.
 65. Luceo.) Patetis libanus & auro, pro patere est.
 60. Lucinam...Hymenæos.) Deam partus, Deosque conjugii; quæ numina etiam pecudibus tribuit, ut infra v. 125. mariti nomen equo. Et pecori dixere maritum. De Lucina, Ecl. 5. 10. Hymen vel Hymenæus: Vel fuit filius Liberi & Veneris, qui primus certas nuptias instituit: vel vir Actæus, qui raptas a latronibus virginem parentibus intactam restituit. Unde ejus nomen invocari solebat apud Græcos in festis nuptialibus, & nuptiæ ipsæ dicebantur Hymenæi.
 70. Semper enim refice.) Hic enim, non causam notat, sed effectum: igitur, itaque.
 Ne post amissa requiras.) Ne sero agnoscas negligitiam tuam, ne sero armenti pasturam doleras, præveni facturam illam annua substitutione novæ sobolis.
 81. Luxuriatque toris animosum, &c.) Tori sunt eminentiæ musculorum, quasi nodosæ ac

- Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina: eaque
Tellurem, & solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amyclaei domitus Pollucis habens
30 Cyllarus, & quorum Graii meminere poetæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipse jubam cervice effudit equina.
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
95 Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustraque laborem
Ingratum trahit: & si quando ad prælia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
100 Incassum furit. Ergo animos ævumque notabis
Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palme.
Nonne vides? cum præcipiti certamine campum
Corripere, ruuntque effusi carere currus;
105 Cum spes arrectæ juvenum, exultantique haurit

Corda

Crines densi sunt, & agitati recidunt in dextrum humerum. At spina dorſi duplex extenditur inter lumbos: & ungula carvat solido cornu terram, sonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus juventus Pollucis Amyclæi: & tales equi bijuges Martis, & equi curules magni Achillis, quas Graeci poeta commemorant. Talis ipse quoque Saturnus velox emissi crines e collo equino, quas Graeci poeta commemorant. Talis ipse quoque Saturnus velox emissi crines e collo equino, quas Graeci poeta commemorant. Talis ipse quoque Saturnus velox emissi crines e collo equino, quas Graeci poeta commemorant. Talis ipse quoque Saturnus velox emissi crines e collo equino, quas Graeci poeta commemorant.

N O T A E.

87. Duplex spina. Ita Xenoph. l. de Re equeſtri. Ita Varro. Non quod re duplex fit, sed specie tantum & aspectu: ut enim in equo macilento existat & eminet quali acuta spina dorſi, ita in robusto ac vegeto cavum quiddam videtur per medium spinam intercurrere; idque patet ex Varro's verbis: *fit spina maxime duplex; si minus non existat.*

89. Talis Amyclæi, &c. De Polluce, ejusque fratre Castore, Aen. 6. 121. Pollux ab Homero, Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugili insignis fuisse; Castor, equorum dominor. Contra tamen videtur hic sentire Virgilium.

90. Cyllarus. Equus Pollucis, juxta Virgilium, & Propertium: Castoris, juxta Senecam, Valerium Flaccum, & Claudianum. Amyclæ, urbs in Laconia, non longe a Lacedæmone: unde Castor & Pollux, modo Lacedæmone, modo Amyclæ nati dicuntur.

91. Martis equi, &c. De Marte Ecl. 9. 12. Martis equus Servius alique multi appellant *Parvorum*, & *Timorem*, dicitur & *parvus*, idque ex Hesiodo & Homero conantur probare. Icd ex iis ipsis offendit Germanus, aurigas fuisse, non equos. Achillis equi, *Balios & Xanthos*, haurire, quod est ab æpœ *haurio*, & illud ab

- Corda pavor pulsans; illi instant verberare torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jamque humiles, jamque elati sublimè videntur
Aera per vacuum ferri, atque assurgere in auras.
110 Nec mora, nec requies. At falyæ nimbus arena
Tollitur: humentur spumis statum sequentum.
Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
Primus Erichthonius currus & quatuor ausus
Jungere equos, rapidisque rotis insilire victor.
115 Fræna Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedere,
Impositi dorſo: atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Æquus uterque labor: æque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis, & cusibus acrem:
120 Quamvis sæpe fuga verſos ille egerit hostes,
Et patriam Epirum referat, forsetique Mycenæ;
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animadversis, instant sub tempus; & omnes
Impendunt curas denſo distendere pingui;
125 Quem legere duces, & pecori dixere maritum:
Pubentes sequeant herbas, fluvioſque ministrant,

Far-

& metus pulsans fatigant corda subſtantia: juvenes imminent flagello intorto, & pendentes laqueant habonas: rotæ volant, calidæ ex impetu: & jam elati sublimè videntur per aërem vacuum, & assurgunt in auras: jamque humiles, jamque elati sublimè videntur aera per vacuum ferri, atque assurgunt in auras: Nec mora, nec requies. At falyæ nimbus arena tollitur: humentur spumis statum sequentum. Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ. Primus Erichthonius currus & quatuor ausus Jungere equos, rapidisque rotis insilire victor. 115 Fræna Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedere, Impositi dorſo: atque equitem docuere sub armis Insultare solo, & gressus glomerare superbos. Æquus uterque labor: æque juvenemque magistri Exquirunt, calidumque animis, & cusibus acrem: 120 Quamvis sæpe fuga verſos ille egerit hostes, Et patriam Epirum referat, forsetique Mycenæ; Neptunique ipsa deducat origine gentem. His animadversis, instant sub tempus; & omnes Impendunt curas denſo distendere pingui; 125 Quem legere duces, & pecori dixere maritum: Pubentes sequeant herbas, fluvioſque ministrant,

N O T A E.

ab æpœ *trabo*: quod enim haurit, e profundo trahitur. Vide Aen. 10. 324.

113. Primus Erichthonius, &c. Æschylus Prothemeth, Cicero Minervam, Maro Erichthonium currum inventorem facit: sive illum Athenienſium regem, ex Vulcano & Tellure natum, & anguepedit, qui, ut pedum deſormitatem tereret, dicitur currum fabricasse: sive illum Phrygem, Dardanii filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Aeneæ majoribus, de quo v. 35.

Et vero Plinius l. 7. 56. Bigas primum junxit Phrygem nato, quadrages Erichthonius.

115. Fræna Pelethronii Lapithæ. Item fræni & equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lyllas orator Amazonibus, alii alii: Virgilius *Lapithæ*, Theſſaliæ populus, de quibus G. 2. 457. *Pelethronius* vero vel adjectivum est, epithetum Lapitharum: vero vel adjectivum oppido ad Pelium montem, Pelethronio cuiusdam Lapithæ proprium est, genitivo casu, fræborum inventoris, cujus invento Lapithæ deinde ceteri usi sunt ad dominandum & insilire: dum equum. Ait enim Plinius l. 7. 56.

120. Quamvis ille, &c. Agitur hic de deditu equi admistrari, Ital. *hastone*.

121. Epirum referat, &c. De Epiro, equorum feraci. G. 1. 59. De equo Neptuni, G. 1. 14. Mycenæ, urbs in Argia Peloponnesi regione, Argis vicina; urtraque equis nobilis.

124. Denſo pingui. Denſa a pinguedine: duplex adjectivum pro substantivo & adjectivo: ut G. 1. 393. *Aperia forera*, & alibi sæpe. 126. Pubentes herbas. Non teneriores, aut duriores, sed succi plenas, qualis est homo adultæ ætate, cum pubescit.

130 Farraque; ne blando nequeat superesse labori, Invalideque patrum referant jejunia nati: Ipsa autem macie tenuant armenta volentes. 130 Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas Sollicitat, frondesque negant, & sonibus arcent: Sape etiam cursu quatiunt, & sole fatigant; Cum graviter tuosis gemit area frugibus, & cum Surgentem ad zephyrum palea jaclantur inanes. 135 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtulior usus Sit genitali arvo, & fulcos oblimet inertes: Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat. Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum Incipit, exactis gravidæ cum mensibus errant. 140 Non illas gravibus quisquam juga docere plaustris, Non saltu superate viam sit passus, & acri Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces. Saltibus in vacuis pascant, & plena secundum Flumina: muscus ubi, & viridissima gramine ripa, 145 Speluncæque tegant, & faxea procubat umbra. Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo Romanum est, æstron Graii vertere vocantes: Asper, acerbè sonans: quo tota exterrita silvis 150 Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther Concussus, silvæque, & siccæ ripa Tanagri. Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras Inachiz Juno pestem meditata juvenæ.

Hunc

Et frumenta. ne non possit sufficere jucundo labori, & ne pulli imbecilli ferant notas macie perterre. At de industria faciunt ipsas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita suadet novorum cotium, tunc auferunt eis cilium, & advertunt eas a potu: sæpe etiam agitant eas cursu, & fatigant æstu: cum area sonat frugibus graviter tritis, & cum palea vacuæ projectantur in ventos surgentes. Hoc faciunt ne trajectus partis genitalis sit frictior ob nimiam pinguedinem, & claudat meatus beletes: sed ut pars illa arvide attrahat semen, & interius includat. Postea incipit cura patrum recedere, & cura matrum recedere, quando vagantur gravide exploratis mensibus. Nullus patitur eas trahere juga gravium plaustrorum, aut viam trajicere saltando, aut percurrere prata celeri cursu, aut innatare fluvios rapidis. Pascuntur in latissimis aperitis silvis, & juxta tumulentia flumina: ubi sit muscus, & ripa virens herbis, & ubi æntia resonant equas, & umbra rapinae incumlat. Circa silvas Silari, & circa Alburnum virentes illiculus, est plurima vestigia musca, que Romæis nominantur asilus. Greci aspellantes interpretati sunt, æstron: aspera & acerbè murmurans, que armenta tota territa fugiant & silvas, ac sonat percussus mugitibus, & siccæ, & ripa Tanagri aridi. Per hoc monstrum Juno exercuit olim iras horribilem, inferens perniciem juvenæ filiz Inachi.

N O T E.

130. Concubitus primos jam nota voluptas.) grus, Negro, tenuis, & deice æstate fere arefcens. Ilex, arbor glandifera, Ital. leccio. 147. Asilo Romanum, &c.) Tabanus, tafano: mulca boves agitant, veteribus Italis dicta est æstus: Græcis δ' αἰστος. 134. Zephyrum.) De vento illo occidentali, Ecl. 5. 5. 135. Ufus.) Trajectus, via: ut Æn. 2. 453. Limes erat, catæque foveæ, & perovius usus Testorum inter se Priami. 146. Est lucos Silari, &c.) Silarus, nunc Selo: Italicæ fluvius in Lucania: quo Lucania Picentinis dividuntur. 147. Alburnus.) Eius regionis mons, Alveron: ex quo monte fluvius oritur Tanagrus.

Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior inflat) 155 Arcibus gravido pecori, armenta que pascens Sole recens orio, aut noctem ducentibus astris. Post partum, cura in vitulos traductur omnis: Continuoque notas & nomina gentis inurunt: Et quos, aut pecori malint submittere habendo, 160 Aut aris fervare sacros, aut scindere terram, Et campum horrentem fractis invertere glebis. Cætera pascuntur virides armenta per herbas. Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem, Jam vitulos hortare, viamque insisse domandi: 165 Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas. Ac primum laxos tenui de vimine circulos Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla Servitio assuerint, ipsis e torquibus aptos Junge pares, & coge gradum conferre juvencos. 170 Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes Per terram, & summo vestigia pulvere signent. Post valido nitens sub pondere faginus axis Instrepit, & junctos temo trahat æreus orbes. Interea publi indomite non gramina tantum, 175 Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem Sed frumenta manu carpes fata: nec tibi fœcæ, More patrum, nivea implebunt multistrata vacæ, Sed tota in dulces consumunt ubera naros. Aut ad bella magis studium, turmasque feroces;

Et

180 Aut Alpheæ rotis prælabi flumina Pise, Expelles quoque illum asilum a gravidis matribus, nam importunior ingruit mediâ ætate; & fœcæ armenta, quando sol recens surrexit, aut quando stelle inducunt noctem. Post partum omnis cura transferitur in vitulos: statimque imprimunt iis signa & nomina gentis, & notant eos quos velint, sive sponte ad propagandum armentum, sive servare dicatur sacrificii; sive quos velint arare terram, & versare agrum alperunt glebis solatis. Reliqui vituli pascuntur inter virides herbas. Tu exerce jam tum vitulos, quos erudis ad laborem, & usum rusticitanum: & institue rationem eos domandi: dum animi juvenum dociles sunt, dum ætas mutabilis est. Ac primo circumda collo laxos circulos: teneo vimine: deinde postquam colla prius libera esset, serventur servituti, conjunge duos juvencos æquales, aligatos ipsi circuitu, & coge eos simul incidere. Et jam tum rotæ sine onere sæpe trahantur ab iis per humum, & illi imprimunt orbem. Et utramque vimine, postea axis e fago laborans sub magno onere fridat. Et teno eæ aræ trahat rotas sibi conjunctas. Interim manu colliges juvenentis nondum domitis, non solum herbas, & frondes edales salicium, & utramque palustrem, sed etiam frumenta, & tenera segete. Neque vacca partu soluta replebit tibi lacte caudam multistrata, ut erat consuetudo veterum: sed exaurient totas mammæ ad alendos dulces fetus. Si vero studium magis est ad bella, & ad exercitum feroces; aut si magis studium est radere curru amem Pise Alpheum,

N O T E.

166. Circulos.) Syncope pro circulos: quemgilli v. 205. Tum demum crassa magnum sanguine corpus Cætere jam domitis fuito: ergo farragine interdicit indomitis de quibus hic agitur Varro ramentum hinc cibum permittit vitulis femoribus. Virgilius idem dicens est, aut Varronem esse contrarius, aut farragine domitis corporis, indomitis ac junioribus parce tantum, permittit. Fœcæ.) Vox ambigua, que sæpe grævidas hic partu jam solutas significat. Ecl. 1. 50. 177. Multistrata.) Vasa mulgendo pecori. Ecl. 3. 39. 180. Aut Alpheæ, &c.) De Pifa, urbs an solum tantum fuerit, dubitare videtur Straboli. tenebris, & recess ortis. Favet mihi voces, tæpe.) solum tantum fuerit, dubitare videtur Straboli. fata, que plane herbarum putationem, & colle.) Regio certe fuit, & pars Elidis, sive Eleæ, adtionem notant. Favet præterea monitum Vir-

Et Jovis in luco currus agitare volantes;
 Primus equi labor est, animos atque arma videre
 Bellantum, lituosque pati, tracluque gementem
 Ferre rotam, & stabulo franos audire fonantes.
 187 Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
 Laudibus, & plausu sonitum cervicis amare.
 Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
 Audiat, inque vicem det mollibus ora capistris
 Invalidus, etiamque tremens, etiam infans ævi.
 190 At, tribus exactis, ubi quarta accesserit æstas,
 Capere mox gyram incipiat, gradibusq; sonare
 Compositis: sinuetque alterna volumina craterum.
 Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
 Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habeatis,
 195 Æquora, vix summa vestigia ponat arena.
 Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
 Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
 Nubila: tum fegetes altæ campique natantes
 Lenibus horrescunt flabris, summæque sonorem
 200 Dant silvæ, longique urgent ad litora fluctus:
 Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.
 Hic vel ad Elei metas & maxima campi
 Sudabit spatia, & spumas ager ore cruentas;
 Belgica vel molli melius feret effusa collo.
 205 Tum demum crassa magnum farragine corpus
 Crescere jam domitis finit: namque ante domandum
 Ingentes tollent animos, presensque negabunt
 Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

Et impellere curvas celeres in luco Jovis: primus labor equi est, videre contentiones & arma pugnantium. Et ferre clangorem tubarum, & tolerare gemitum rote tractæ, & audire in stabulo crepitum frenarum: præterea magis ac magis blandis laudibus magistris, & amare sonitum palpati colli. Audiat autem ista, ut primum depulsus est a lacte matris: & vix hæc non quartus annus accesserit, tribus jam clapsis, statim incipiat describere gyros, & incidere passibus numerosis ac sonantibus: & insectat alterne commissuras craterum, ita ut videtur coactus; deinde læstas ventos cursu: & currens per campos patentes, quasi solutus franco, vix attingat pedibus superficies arenae. Qualis est Aquilo, cum imminet vehemens a septentrionalibus partibus: & cum dissipat procelas Scythiæ, & nimbus adhuc sicco: tum fegetes altæ, & ægri specis fluctuantes transcunt modico spatio: & cacumina silvarum edunt crepitum: & longifluis impellunt se ad litora. Aquilo autem ruit: simul radens cursu campos, & simul mare. Talis equus, vel sudabit, & emittet ore spumam sanguineam, ad metas & magna spatia campi Olympici; vel melius trabet collo tenero vehicula Belgica. Tunc denique permittit, ut magnum corpus eorum, qui jam domiti sunt, pinguescat densa farragine: nam si laginentur, antequam domentur, effertur dumtaxat ferocem, & comprehensu recusabunt pati flagella flexibilia, & obtemperare duris frenis.

N O T Æ.

phæus fluvius, G. l. 19. loca ludis Olympiis & Jovis templo insignia. Vide supra v. 20.
 187. Lituosque pati, &c.) Lituus, species incurvæ buccinæ: e cuius similitudine lituus quoque dicitur angurum baculus, quo varias cœli regiones designabant.
 196. Qualis Hyperboreis, &c.) De Scythia, E. 1. 66. De Aquilone, sive Boreæ, vento septentrionali, E. 7. 51. De Hyperboreis, seu Ripheis Moscoviæ montibus, G. l. 240. Dicuntur Hyperborei, quia supra eos & ex his stare incipit Boreas. Differt Aquilo Scythiæ hyemes, id est, nubes in Scythia collectas meridiem versus propellit; casque aridas, quia non solvit eas in pluviam, ut pote siccas & consistens.
 202. Elei... campi spatia, &c.) Stadium Olympiæ in Elide, de quo G. l. 19. & G. 3. 20. & modo v. 181.
 204. Belgica effusa.) Biledum, vehiculi genus, tam ad iter, quam ad bella comparatum. Eo quippe uti solitos fuisse Britannos in bellis memorat Cæsar, de bello Gall. lib. 4. Quod & vicinis quoque gentibus ut Belgis, qui Gallie partem tertia occupabant, fuisse in usu colligitur ex aliis auctoribus. De Farragine, v. 176.
 206. Ante domandum.) Vide infra v. 348.
 208. Lupatis, Lupatum, frænum asperissimum,

Sed non ulla magis vires industria firmat,
 270 Quam Venerem & cæci stimulos avertere amoris,
 Sive boum, sive est cui gratior usus eorum.
 Atque ideo tauros procul atque in sola relegant
 Pascua post montem oppositum, & trans flumina lata.
 215 Carpit enim vires paullatim, uritque videndo
 Fœmina: nec nemorum pariter meminisse, nec herba:
 Dulcebus illa quidem illecebris, & sæpe superbos
 Cornibus inter se subigit decernere amantes.
 Pascitur in magna silva formosa juvenca:
 220 Illi alternantes multa vi prælia miscent
 Vulneribus crebris: lavit ater corpora sanguis,
 Versaque in obnixos urgentur cornua vasto
 Cum gemitu; reboant silvæque & magnus Olympus.
 225 Nec mos bellantes una stabulare: sed alter
 Victus abit, longæque ignotis exultat oris:
 Multa gemens ignominiam, plagasque superbi
 Victoris, tum quos amisit inultus amores:
 Et stabula aspectans regnis excessit avitis.
 230 Ergo omni cura vires exeret, & inter
 Dura jacet pernox instrato taxa cubili,
 Frondebis hirsutis & carice passus acuta:
 Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
 Arboris obnixus trunco: ventosæque læcessit
 235 Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
 Post, ubi collectum robur, viresque receptæ,

Sed nulla cura magis corroborat eorum vires, quam impedire eorum & aculeos insani amoris, sive boum, sive eorum cultus alicui placeat. Et propterea remouent tauros longe, & in deserta pascua, post montem interiectum, & trans lato fluuios. Vel seruant inclusos interius ad præsepia pabulo abundantia. Nam fœmina, dum videtur, paullatim minuit vires, & exaurit mare: nec permittit ut meminerit silvarum, & pabuli: illa quidem facit hoc dulcibus blanditiis, & sæpe cogit superbos amantes certare inter se cornibus. Pubera juvenca pascitur in magna silva: tauri vero illi rutilissim multo ardore miscent pugnam plagis frequentibus: niger sanguis tingit membra, & cornua impinguntur conuersa vicissim in adversarium oblitentem, magno cum gemitu. & silvæ & magnus calculus remouetur. Nec solum aduersarii manere in eodem stabulo, sed alternos abire cubilia, & procul exsultare in regione incognita: multum dolens de ignominia, & vulnibus illatis a feroci victore, & de amica quem perdidit sine ulione, & exiti & regni aetorum, frequenter retorquens oculos ad stabulum. Exeret igitur suæ vires omni cura, & jacet pernoxians in cubili strato sub duris taxis, comedens frondes hispida, & juncos acutos: & experitur se: & discit furere in sua cornua obnixus trunco arboris: & impetit aream ictibus: & proludit ad pugnam arenas sparsis. Deinde postquam robur reparatum est, & vires restitæ,

N O T Æ.

228. Regnis avitis.) Agris in quibus natus erat, ac veluti dominabatur; sic Ecl. 1. Mea regna videns mirabar aristas.
 215. Vires videndo.) Dum videtur. Gerundia enim plerumque vim habent passivam, Ecl. 8. 71.
 221. Lavit.) Dicitur lavare, & lavere: hic lavit, non est præteritum a lavare, longam enim habet syllabam primam; sed præteritum a lavore, atque ita habet brevem.
 223. Olympus.) Cœlum translativè, proprie mons in Thessalia, tante altitudinis ut nubes excedere, & ad cœlum usque pertingere dicitur: unde quasi Deorum sedes celebratur a Poëtis. Vide Ecl. 5. 56.
 231. Carice.) Planta ex arundineo genere, Gal-

- Signa movet, præcepitque oblitum fertur in hostem:
 Fluctus ut in medio cœpit cum albescere ponto
 Longius, ex altoque sinum trahit: utque volutus
 Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
 240 Monte minor procumbit: at ima exæstuat unda
 Vorticibus nigramque alte subiectat arenam.
 Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
 Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
 In furias ignemque ruunt: amor omnia idem.
 245 Tempore non alio catulorum oblita læna
 Sævior erravit campis: nec funera vulgo
 Tam multa informes usq[ue] stragemque dedere
 Per silvas: tum sævus aper, tum pessima tigris:
 Heu! male tum Libyæ solis erratur in agris.
 250 Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
 Corpora, si tantum notas odor attulit auras?
 Ac neque eos jam fræna virum, neque verbera sæva,
 Non scopuli, rupesque cavæ, atque objecta retardant
 Flumina, correptos unda torquentia montes.
 255 Ipse ruit, dentefque Sabellicus exacuit sus,
 Ec pede profubigit terram, fricat arbore costas,
 Atque hinc atque illinc humeros ad vulneca durat.
 Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
 Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
 260 Noctæ natat cæca ferus freta: quem super ingens

Por-

mutat locum, & celeriter incurrit in hostem immemorem. Veluti factus, cum capis albescere proci in medio mari, & erinus sinatur: ac veluti volvens se ad litus, resonat horrendæ inter rupes, & cædit non minor ipsa rupe: at aqua infusa bullit in vortices, & superiit in altum nigram arenam. Certè omne genus in terris, & hominum, & ferarum, & genus piscium, pecudes, & volucres versicolores, rapiuntur in furorem, & ignem: omnes habent eundem amorem. Nullo alio tempore læna negligens catulos crudelior errat in campis: neque usq[ue] turpes edunt plures cædes passim & strages in silvis: tunc aper est crudelis, tunc tigris id pessima: heu! tunc periculose incenditur per desertos agros Africa. Nonne vides, ut tremor quat omnia membra equorum, si dumtaxat aer advexit ad nares notum odorem feminæ? Tunc sane nec fræna aurigarum, nec se va flagella, nec scopuli & rupes cavæ, neque fluxu interjecti & volventes saxa abrepta vi aquarum, retardant eos. Ipse aper Sabellicus rruit, & acuit dentes, & conculcat terram pedibus, & fricat costas arbore, & ex utraque parte indurat humeros ad plagas. Quid facit juvenis, cuius in ossibus durus amor exciuit ignem? Sicut vigilans per obscuram noctem trajicit natata sæctum aquatum subita tempestate: super

N O T E.

- Gallicæ non nominata, de qua Ecl. 3. 20.
 236. *Signa movet.* Metaphoram a bellis hominum, qui, cum castra movent, signa terræ deinceps vellunt, alioque transferunt.
 241. *Subiicit.* Superiit: & notavimus Ecl. 1. 46. prepositionem *sub* in compositis aliquando significare *super*.
 249. *Libyæ* Africa pars est, quæ vulgo pro Africa tota sumitur. G. 1. 241.
 251. *Odor attulit auras.* Commutatio: id est, aura, sive aer impulsus attulit odorem.
 255. *Sabellicus sus.* Vel aper, vel fus domesticus, & Sabinorum, vel Sabellorum regione, Romæ vicina. An. 7. 665.
 258. *Quid juvenis, &c.* Leander juvenis ex Abido Asiæ oppido, cum Heronem puellam, Veneris sacerdotem, e Sesto Thraciæ oppido, deperiret, clam nocte trajiciebat natatu iuaves

- Porta tonat cæli, & scopulis illita reclamant
 Equora: nec miseri possunt revocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere virgo.
 Quid lynces Bæchi variz, & genus acre luporum,
 265 Atque canum? quid, quæ imbelles ante prælia cervi?
 Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
 Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumperet quadrigæ.
 Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
 270 Alcanium: superant montes, & flumina tranant:
 Continuoque avidis ubi subdita flamma medullis,
 Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illa
 Ore omnes vertæ in zephyrum, stant rupibus altis,
 Exceptantque leves auras: & sæpe sine ullis
 275 Conjugiis, vento gravidæ (mirabile dictu)
 Saxa per & scopulos & depressas convales
 Diffugiunt: non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus,
 In Boream, Caurumque, aut undè nigerrimus Ausfer
 Nascitur, & pluvio contristat frigore cælum
 280 Hinc demum, Hippomanes vero quod nomine dicunt
 Pastores, lentum distillant ab inguine virus.
 Hippomanes, quod sæpe mala legere novercæ,
 Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.

Sed

super ejus caput magna porta cæli tonat, & mare impactum rupibus sonat: nec miseri parentes possunt eum impedire, nec ipsa insuper amica pertura crudeli morte. Quid, lynces maculozæ Bæchi, & genus acre luporum & canum: quid, fugaces cervi, quanta gerunt bella? Notabilis est tamen præ cæteris furor equarum. Et vero Venus ipsa immisit illis hunc furorem, quo tempore eque Potniades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, & trans rapidum Alcanium: transcendunt montes, & trajiciunt furiosas: statimque, postquam ignis exarxit in medullis avida, præsertim vere (quia vere calor redit in ossa) illæ omnes stant in altis rupibus obvertentes ora ad zephyrum, excipiuntque levem aërem: & sæpe sine ulla concubitu, gravide vento, quod mirum est dictu, curvant per saxa, & rupes, & vales humiles: non ad ortum tuum, o Eure: neque ad ortum Solis, neque ad Boream & Caurum; neque ad eam partem, undè oritur Ausfer nigerrimus, & undè contristat aërem pluvio tempestate. Post hunc denique conceptum distillant e partibus genitalibus viscosus liquor, quem pastores apto nomine vocant hippomanes, quod sæpe mala novercæ collegerunt, addideruntque huic herbas, & verba malefica.

Sed

N O T E.

- phi filius, e Potnia Bœotiz vico, cum equas suas, quæ essent velociores, a coitu colibere; Venus indignata tantum iis furorem immitit, ut dominum laniant.
 269. *Gargara ... Alcanium.* Gargara, pars Idræ montis, & oppidum in Troadè. Alcanium, Bithyniæ fluvius in Asia. Hic pro quolibet monte & fluvio.
 273. *Ore omnes vertæ, &c.* Equas in Lusitania circa Olyssiponem ex vento concipere memorant Justinus, Columella, Varro. Fabulam tatem equorum Gallicæ & Lusitaniz, Virgilius, ducit Aristoteles, ex illo conceptu non verum factum, sed lentum virus stillare ait: idque vocant hippomanes ab equi furoris, &c. G. 1. 321. *Herpes hyem culumque levem patetque volantes.* Est etiam hippomanes, caruncula, qua fronti pulli adnascitur: utrumque venenatum creditur.
 279. *Pluvio frigore.* Ausfer non est frigidus, sed calidus atque humidus; undè frigus hic pro pluvia tempestate usurpatur: *hyems læpe pro æstiva etiam tempestate, enim æquis, & pro iis furor.* Est etiam hippomanes, caruncula, qua fronti pulli adnascitur: utrumque venenatum creditur.
 280. *Hippomanes.*) Supra v. 273.